

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בשלח תשע"ט¹

נסיונות במידת הבטחון

המן - בית ספר למידת הבטחון

שמעתי ממורי ורבי הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל, שרבו הגאון הצדיק רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל (המשגיח של ישיבת מיר באירופה) אמר לו, שבפרשת בשלח צריך לדבר על בטחון, כיון שבפרשה זו יש הרבה ענינים הנוגעים למידת הבטחון. נדבר אפוא היום בענין זה.

הענין העיקרי בפרשה שנוגע למידת בטחון הוא פרשת המן. ה' נותן מן בשפע לכל אחד. "עַמְרֵךְ לַגְּלִגְלִית" (שמות טז, טז). ואולם, ישנה גם הגבלה. "אִישׁ אֶל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרָ" (שם, יט). אסור להותיר מן המן למחר². זהו נסיון קשה מאד. אדם תקוע בלב המדבר, אין לו מושג מנין יפרנס מחר את אשתו את ילדיו ואת בהמותיו, ובכל זאת אומרים לו שלא להותיר שום דבר מן המזון של היום למחר, אלא להאמין שמחר ירד מן חדש. דתן ואבירם לא מאמינים, מנסים להותיר מהמן למחר (שם, כ ורש"י שם), אבל הנסיון הזה נכשל. "וַיִּבְרָחַם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ" (שם). גם אם רוצים, אי אפשר להשאיר מן למחר.

כמובן, את כל הדברים האלה אי אפשר לעשות לבד. צריך נביא שיאמר שגם מחר יהיה מן, וצריך נביא שיאמר לנסוע לתוך הים. אדם מעצמו לא יכול לומר, אסע לתוך הים, וה' יקרע לי את הים! אבל כשיש נביא - צריכים להאמין ולבטוח. וגם אז, עדין יש כאן נסיון גדול.

המן היה בית ספר גדול לבטחון. למדו ממנו, שמזונותיו של אדם קצובים לו מן השמים, וכמה שישתדל להרויח יותר - לא יצליח להשיג יותר ממה שנגזר עליו. כשה' אומר שלכל אחד יהיה "עַמְרֵךְ לַגְּלִגְלִית" (שמות טז, טז), אז "לֹא הֶעֱדִיף הַמֶּרְכָּבָה וְהַמְמַעֵיט לֹא הֶחְסִיר" (שם, יח). לא משנה כמה זמן לקט המרבה, ואלו כלים הביא עמו ללקיטה, אין לו בסופו של דבר יותר מן מאשר לחברו שהביא סל קטן יותר. ללמדנו, ש"החריצות - שקר" (רמב"ן בראשית לו, טו), "ואין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה" (משנ"ב סי' א' ס"ק י"ג) מעבר למה שנגזר על האדם לקבל. במדבר ראו זאת בבירור בכל יום במשך ארבעים שנה, "לֹא הֶעֱדִיף הַמֶּרְכָּבָה וְהַמְמַעֵיט לֹא הֶחְסִיר", אבל צריכים לדעת שגם בזמננו זה כך. אמנם בזמננו לא נגזר שיהיה לכל אחד אותה הכמות, יש כאלו שנגזר להם יותר ויש כאלה שנגזר להם פחות, ולכן איננו מבחינים בכך ש"לֹא הֶעֱדִיף הַמֶּרְכָּבָה וְהַמְמַעֵיט לֹא הֶחְסִיר", אבל האמת היא שגם היום זה כך. מה שנקצב לאדם מן השמים הוא יקבל, ומה שלא נקצב לו הוא לא יקבל, ולא יעזרו שום השתדלויות להשיג מעבר למה שנגזר עליו. אמנם הגזרה לא פוטרת אותנו מהשתדלות, אבל היא פוטרת אותנו מהשתדלות מעבר לגבולות הרצוי³ ומעבר לגבולות המתור על פי התורה.

"וַיָּשְׁבוּ וַיָּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת" - נסיון במידת הבטחון

אבל חוץ מפרשת המן, יש עוד כמה ענינים בפרשתנו הנוגעים למידת הבטחון. הקב"ה מצוה את משה רבינו: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל, וַיָּשְׁבוּ וַיָּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת" (שמות יד, ב). לאחר שיצאו סוף סוף ממצרים, מצטוים ישראל לשוב על עקבותיהם, ולצעוד בחזרה לכיוון מצרים! לשם מה? "כדי להטעות את פרעה, שיאמר: תועים הם בדרך" (רש"י שם). טעות זו תגרום לו לרדוף אחרי ישראל, ואז - יכה ה' את פרעה וצבאו מכה נצחת, כפי שגילה הקב"ה למשה: "וַאֲמַר פְּרַעֲהַ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, נְבָכִים הֵם בְּאָרְצָךְ, סָגַר עֲלֵיהֶם הַמַּדְבָּר. וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעֲהַ וַנִּדְבַּף אַחֲרֵיהֶם, וְאֶפְכְּרָה בְּפְרַעֲהַ וּבְכָל חֵילוֹ" (שם, ג-ד), ע"י הטבעתם בים סוף⁴.

איני יודע, האם סיבת החזרה לאחור נאמרה לישראל. אפשר שלא נאמרה אלא למשה באופן פרטי, שלא על מנת למסור את הדברים לישראל⁵. וא"כ, הציווי לחזור לכיוון מצרים בניגוד לכל הגיון, הוא נסיון קשה מאד עבור ישראל, ששיערו בודאי שצעד כזה עשוי לעורר את פרעה לרדוף אחריהם. ואולם, גם אם שמעו ישראל ממה שתכלית הנסיעה לאחור היא להביא בסופו של דבר להשמדת פרעה וחילו, הרי צריך מידת בטחון גדולה לעשות פעולה כזו שתגרום לפרעה לרדוף אחריהם, כאשר באופן טבעי לא נראה כיצד ניתן יהיה להתגבר עליו.

בנוסף לכך, היה עוד דבר בנסיעה זו, שמגדיל את הנסיון שְׁבָה הרבה מעבר למה שכבר הזכרנו: בגמרא מוכח, שעמוד הענן לא היה נוסע לעולם לאחור (יומא עה, ב). נמצא, שבמסע זה לא נסע עמוד הענן עם ישראל. עד כאן היו ישראל רגילים ש"ה' הִלְךָ לִפְנֵיהֶם... בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ" (שמות יג, כא), ולפתע אומר להם משה שלא להתייחס אל עמוד הענן [שנעלם מעיניהם, או המשיך לכיוון ים סוף, שם אנו פוגשים אותו שוב (שם יד, יט)]. ישראל היו יכולים לטעון למשה: איך נוכל לשמוע אליך לנסוע לאחור? הרי עמוד הענן מכחיש אותך! ואולם ישראל "שמעו לקול משה, ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו... אלא אמרו: אין לנו אלא דברי בן עמרם" (רש"י שם, ד), למרות שיש סתירה לדבריו מעמוד הענן. זהו נסיון גדול לבני ישראל, והם עומדים בו בהצלחה⁶. הרי שהיתה לישראל מדה גדולה של בטחון באותה שעה.

הנסיון במרה

אחרי שעוברים את ים סוף, מגיע נסיון נוסף במידת הבטחון: "וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף, וַיִּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר, וַיִּלְכּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר וְלֹא מִצְאוּ מַיִם" (שמות טו, כב). שלשה ימים במדבר בלי מים בסוף חודש ניסן, כשמזג האוויר כבר ה' חם, אינו דבר של מה בכך. ולא רק בני ישראל הולכים במדבר, גם "צֹאן וּבָקָר, מִקְנֵה כְּבֹד מֵאֲדָ" (שם יב, לח) הולך איתם, וגם הם זקוקים למים. כמה בהמות בדיוק היו שם - איננו יודעים. אבל חמורים - ידוע כמה היו: "אין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו ת שעים חמורים טעונים מִכֶּסֶפֶה וַזֶּהְבָה של מצרים" (בכורות ה, ב). ששים רבוא איש, ולכל אחד תשעים חמורים - הרי כאן חמישים וארבעה מליון חמורים⁷! נתאר לעצמנו עדר של חמישים וארבעה

וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַפְּיָם וַיִּמְתְּקוּ הַפְּיָם" (שמות טו, כה). במדרגה כזו, שמוכרחים לשתות, צריך באמת לדאוג שיהיו לישראל מים הראויים לשתיה.

"מה נשתה" - פגם במידת הבטחון

עוד יתכן לומר, שהפגם בשאלת "מה נשתה" לא היה ב"ניגון" שלה (שהשתמע כתלונה) או בנוסח שלה (שאמרו "מה נשתה" במקום "איך נחיה"), אלא עצם השאלה היתה בעייתית, שכן שאלה זו הוכיחה על פגם במידת הבטחון של ישראל.

מהו גדר הענין של מידת הבטחון בה? - בשאלה זו נחלקו גדולי עולם. היו מחכמי המוסר שאמרו, שבטחון פירושו לבטוח בה' שימלא כל משאלה שעולה על לבי, ואם אדם אכן יבטח בזה בכל לבו, מובטח לו שהקב"ה אכן ימלא את רצונו. (זו היתה שיטת הגר"ר ישראל מסלנט זצ"ל ותלמידיו, ובעיקר של האסכולה הנובהרדקאית שמבין תלמידיו). היו מבעלי המוסר שאף נהגו כך למעשה, ונתקיימו בהם הדברים. למשל, על אחד מהם מסופר, שהיה צריך להגיע למוסקבה, אבל לא היה בידו כסף לקנות כרטיס נסיעה לשם. בכל זאת בטח בה' שיגיע למוסקבה, ואכן באורח פלא זָמְנוּ לו מן השמים סכום כסף ממקור בלתי צפוי, וכך הגיע למוסקבה. וכאלו היו מעשים רבים. לפי שיטה זו, במקום להתלונן ולשאול "מה נשתה", היו ישראל צריכים להיות בטוחים שיקבלו מים, ואז באמת היו מקבלים מים.

איזו מדרגה של בטחון נדרשת, כדי לזכות שינהגו עם האדם בצורה כזו מן השמים? - זאת יש ללמוד ממעשה שהיה עם הגר"י מסלנט עצמו. הגר"י זצ"ל דרש פעם בבית הכנסת, שאם אדם יבטח בלב שלם שה' ימציא לו עשרת אלפים רובל, בודאי ישיג אותם. שמע בעל מלאכה אחד את הדברים, ואמר לעצמו: למה לי לעבוד? אשב בבית המדרש, אתפלל ואלמד כל היום, ואבטח בה' שיזמין לי עשרת אלפים רובל. אמר ועשה: עזב את עבודתו, התיישב בבית המדרש, ולמד. עברו ימים ושבעות, כלתה פרוטתו האחרונה מן הכיס, ועשרת אלפים הרובל לא הגיעו. בא אל הגר"י ושאל אותו, מדוע לא התגשמה משאלתו. אמר לו הגר"י: אם עדין בוטח אתה בלב שלם בדבר, ודאי עתיד הדבר להתקיים. אלא שאם קצרה סבלנותך, מוכן אני לקנות ממך את עשרת אלפים הרובל המובטחים לך בעתיד, עבור חמשת אלפים רובל שאתן לך כבר עכשיו. שמח בעל המלאכה על העסקה, ונתן לה מיד את הסכמתו. אמר לו הגר"י: כלך לך למלאכתך! אם מוכן אתה להחליף עשרת אלפים רובל בחמשת אלפים רובל, סימן שבטחונך איננו מלא, וא"כ אין לך מה לצפות להתגשמות משאלתך (תנועת המוסר ח"א סוף פכ"ז). הבטחון חייב אפוא להיות מלא ומוחלט. רק אז הוא "בטחון" שאפשר לסמוך עליו.

שיטת החזון אי"ש בגדר מידת הבטחון

ובכל זאת, שאלה גדולה היא, האם באמת נכונה ההנחה הבסיסית של השיטה הזו, שה' ימלא כל משאלה שעולה על לבי, אם אבטח בו בכל לבי שכך יעשה. שכן, מי אמר שמה שאני רוצה אכן טוב עבורי? אולי מה שלדעתי טוב עבורי, כלל אינו טוב עבורי באמת? ובכלל, וכי יכול אני להכתיב לקב"ה מה לעשות בעולמו?! הרי לא שייך שהעולם יתנהל בצורה כזו, שאדם "יכתוב" לקב"ה מה לעשות איתו, על ידי שיבטח בו שיעשה עמו כך וכך.

ואכן, ה"חזון איש" זצ"ל חלק על הגדרה זו, שבטחון פירושו

מליון חמורים נוערים מצמא... וגם שאר הצאן והבקר אינם טומנים ידם בצלחת ומשמיעים את קולם. הרי זה רעש נורא! רק מרעש כזה אדם יכול לצאת מדעתו, גם בלי מחסור במים. ואם נוסף לזה גם את הנשים והילדים שבוכים מצמא, הרי שהמצב הוא באמת נורא ואיום.

לאחר שלושה ימים כאלו, מגיעים סוף סוף למקום שיש בו מים! או! סוף סוף אפשר לשים קץ לצמאון! רואים מרחוק את המים, מתקרבים אליהם, טועמים... והנה הם אינם ראויים לשתיה! "וַיִּבְאוּ מִרְתָּה, וְלֹא יָכְלוּ לְשִׁתּוֹת מִיָּם מִמֶּנָּה כִּי מְרִים הֵם" (שמות טו, כג). איך אפשר שלא להתאכזב! איך אפשר שלא לצאת מהכלים! ואכן, זה מה שישראל עושים: "וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה נִּשְׁתָּה" (שם, כד).

כיצד התייחסו חז"ל לתגובה זו של ישראל, לאחר שלושה ימי צמא במדבר, ולאחר שנוכחו לראות שהמים שהגיעו אליהם בלתי ראויים לשתיה? - חז"ל רואים בתגובה זו תגובה בלתי ראויה. מונים אותה כאחד מעשרה נסיונות שניסו ישראל את ה' במדבר (ערכין טו, א). וצריך להבין: מה הטענה כאן על בני ישראל? מה הם כבר אמרו? הרי לא אמרו למשה "לְמַה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם", או משהו בסגנון הזה, כמו שאמרו בפעמים אחרות (שמות יד, יא; שם טז, ג; שם יז, ג; במדבר כ, ה ועוד). הם בסך הכל שאלו "מה נשתה"! מה לא תקין כאן? אסור לאדם צמא, שכבר שלשה ימים לא שתה, לבקש משהו לשתות?!

"מה נשתה" - פגם ב"ניגון" השאלה, או בניסוחה

רש"י התייחס לקושי זה ופירש, שהטענה כלפי ישראל לא היתה על עצם השאלה, אלא על ה"ניגון" שבו היא נאמרה. "לא נמלכו במשה בלשון יפה... אלא נתלוננו" (רש"י שם טו, כה). גם בקשה מוצדקת מאד, צריכה להאמר ב"ניגון" ראוי ובדרך כבוד. אם היו באים אל משה ושואלים: "ילמדנו רבינו, מה נשתה?" - הכל היה בסדר. כמו כן, אם היו אומרים לו: "בִּקֶּשׁ עֲלֵינוּ רַחֲמִים שִׁיחֵה לָנוּ מִיָּם לְשִׁתּוֹת" - גם אז הכל היה בסדר (רש"י שם), שכן מדרכי עבודת ה' הוא שאדם יתפלל על צרכיו. אבל ישראל לא באו אל משה בשאלה או בבקשה להתפלל עליהם, אלא בתלונה ובטררוניא. "וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה נִּשְׁתָּה". כאשר באים בניגון של תלונה - יש כאן פגם. לכן נחשבת להם בקשה זו כאחד מעשרה נסיונות שניסו את הקב"ה במדבר.

עוד אפשר לפרש, שהפגם בשאלת "מה נשתה" לא היה בניגון שבו נאמרה השאלה, אלא בנוסח השאלה - "מה נשתה". מה פירוש "מה נשתה"? אולי הקב"ה רוצה שתחיו בלי לשתות? הרי זמן לא רב אחרי אותו מעשה (כחודש וחצי אחר כך), משה חי שלוש פעמים ארבעים יום בלי לאכול ובלי לשתות כלל! (דברים ט, ט; שם, יח) גם אליהו הנביא חי ארבעים יום בלי לאכול ובלי לשתות⁸ (מלכ"א יט, ח). הרי ששייכת מדרגה כזו, לחיות בלי אוכל ובלי מים. אם כן, אולי גם כאן רצה ה' להעמידם במדרגה כזאת, של חיים בלי אוכל ובלי מים, במשך ארבעים יום, או במשך זמן אחר שהקב"ה היה גוזר. אך כיון שהתלוננו ושאלו "מה נשתה", לא זכו להגיע למדרגה זו, ובמו פיהם גזרו על עצמם שיהיו חייבים עכשיו לשתות [בבחינת "ברית כרותה לשפתים" (מו"ק יח, א)]. אם היו שואלים "איך נחיה", ולא "מה נשתה", אולי היו חיים בלי שתיה. רק מפני ששאלו "מה נשתה", הורידו את עצמם למדרגה כזו שמוכרחים לשתות, כפי שמשמע מנוסח שאלתם⁹. כיון שכך, אומר ה' למשה מה ישתו - "וַיִּוְרְהוּ ה' עֵץ,

וגם לא יודע מה טוב ומה רע בשבילו. רק הקב"ה יודע מה טוב ומה רע לאדם, והקב"ה הרי עושה הכל לטובה.

להשליט את השכל על הרצון והרגש

כדי להגיע למצב כזה, ל"אָמוֹן שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאיתו יתברך", ולזכור יסוד זה גם בשעת נסיון, כשלא הכל "ורוד" - צריך להתרגל להשליט את השכל על הרגש. מצד הרגש, היה קשה מאד שלא להתלונן במרה, אחרי שלשת ימי הליכה בלי מים. אבל התורה רוצה שיהודי יחיה ע"פ השכל, לא ע"פ הרגש. אמנם צריך שיהיה גם רגש, צריך שתהיה בכל יהודי אהבת ישראל ועוד רגשות אחרים, אבל ה"פוסק" צריך להיות השכל, ומצד השכל - אסור היה להתלונן.

על השלטת השכל על הרגש הרי יש לנו ציווי מפורש בתורה. התורה מצוה: "וְלֹא תִתְּוֹרוּ אֶתְּרֵי לְבַבְכֶם וְאֶתְּרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט). מה פירוש "וְלֹא תִתְּוֹרוּ אֶתְּרֵי לְבַבְכֶם וְאֶתְּרֵי עֵינֵיכֶם"? וכי אסור להשתמש בעינים?! כשה' אמר למשה "שלח לך אנשים, וְיִתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" (שם יג, ב), עם מה הוא רצה שיראו את הארץ, לא עם העינים?! וכן אדם שרוצה לחצות כביש, האם איננו צריך להסתכל בעינינו אם יש מכוניות או אין מכוניות, או אם הרמזור ירוק או אדום? הרי אם לא ישתמש בעינינו, רחמנא ליצלן ממה שיקרה!

התשובה היא, שאמנם מותר וצריך להשתמש בעינים, אבל אסור שהעינים תהיינה המנהיגות שלנו. העינים צריכות רק לדווח: יש מכונית, אין מכונית; אור ירוק, אור אדום. אבל לפסוק אם לחצות את הכביש או לא - זה צריך להשאיר לשכל. כך גם לגבי כיבוש ארץ ישראל. העינים צריכות רק לראות, "וראיתם את הארץ מה הוא" (שם יח, א) אבל להחליט האם לאור הנתונים שרואות העינים אפשר או אי אפשר להיכנס לארץ ישראל - זה צריך להשאיר לשכל. והשכל הרי אומר שאפשר להכנס לארץ ישראל, למרות הענקים והערים הבצורות שראו שם המרגלים. כי מי שהקנה והרג ברגע אחד את כל בכורי מצרים, וקרע לנו את הים, והטביע בתוכו את פרעה ואת כל חילו ונלחם לנו בעמלק, יוכל גם להכות את הענקים בארץ כנען.

אבל לא כך חשבו בני ישראל. מה הם טוענים? - הם טוענים טענה מבהילה. "וַתִּתְּוֹרוּ בְּאֶהָלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ: בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לָתֵת דֹּר דָּעָה אוֹמְרִים שְׂטוֹת כִּזְאֵת. ה' הִכָּה אֶת מִצְרַיִם עֶשֶׂר מִכּוֹת גְּדוּלוֹת, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְנִלְחַם לָנוּ בְּעַמְלֵק, וּמוֹרִיד לָנוּ מִן הַשָּׁמַיִם בֹּקֶר, וְנִגְלָה אֵלֵינוּ בְּהַר סִינַי בְּמִרְאֵה שְׂלֵא הָיָה עִם בְּעוֹלָם שְׂרָאָה כְּמוֹתָהּ, וְנָתַן לָנוּ תוֹרָה וּמִצְוֹת, וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה בְּשִׁבְלֵי" לָתֵת אֲתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ"?! הרי אם ה' היה רוצה חלילה להשמיד אותנו, היה יכול להשאיר אותנו במצרים, והמצרים היו משמידים אותנו בשמחה. קשה להבין איך דור דעה חושב מחשבה כל כך בלתי הגיונית.

נראה לענ"ד, שביאור הענין הוא, שלא שייך לחפש כאן הגיון. אם היתה טענתם נובעת מן השכל, ממהלך מחשבת מסויים - היה שייך להקשות עליהם מן ההגיון. אבל כאשר התלונה לא באה מן השכל, אלא מן הרצון - הרצון שלא להכיר בטובות הרבות שה' עשה להם, (כדי שלא יתחייבו במה שמחייבת הכרת טובה זו) - הרי שאז אין מקום לקושיות מן ההגיון. נגד טעות שבאה מן השכל - מועיל הגיון. נגד רצון שבא מן היצר - לא מועיל שום הגיון¹².

לבטוח בה' שימלא כל משאלה שעולה על לבי. לדעתו, הנהגה כזו מתאימה אולי לגדולי ישראל, כהג"ר ישראל מסלנט זצ"ל ואחרים, אבל לא זו המשמעות הרגילה של בטחון עבור רוב העולם, שכן מי אמר שמה שאני רוצה אכן טוב עבורי? אולי מה שלדעתי טוב עבורי, כלל אינו טוב עבורי באמת? ממילא לא שייך שהעולם יתנהל בצורה כזו, שאדם "יכתיב" לקב"ה מה לעשות איתו, ע"י שיבטח בו שיעשה עמו כך וכך.

מהי אפוא הגדרת מידת הבטחון לדעת ה"חזון איש"? הבטחון בה' לדעת ה"חזון איש" הוא, "הָאָמוֹן שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש - הכל בהכרזה מאיתו יתברך" (אמונה ובטחון פ"ב אות א'). כלומר, לא אני קובע לה' מה יקרה, אלא מה שקורה - אני מאמין שקורה בהשגחתו, כי הוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים. "מִהָ מְצַעְדֵי גִבּוֹר פּוֹנְנוּ" (תהלים לו, ב), והקב"ה יודע לאן להדריך אותי, ומה טוב בשבילי באמת. לא תמיד הטובה בהנהגת ה' ניכרת לעינינו ומובנת לנו. לפעמים יש צרות, ואנו צועקים עליהן לה'. אבל כך עלינו להאמין, שגם אם אין הדבר נראה לעינינו כטובה - "אלקים תִּשְׁכַּח לְטֹבָה" (בראשית נ, ט), ו"כל דעביד רחמנא - לטב עביד" (ברכות ס, ב; שו"ע או"ח סי' ר"ל ס"ה).

חז"ל מספרים על רבי עקיבא, שהגיע פעם למקום ישוב אחד. ביקש מקום ללון, ולא נתנו לו. אמר: "כל דעביד רחמנא לטב עביד". יצא מן הישוב ולן בשדה. היו עמו - בין שאר מטלטלי - תרנגול [להקיצו משנתו (רש"י)], חמור [לרכב עליו] ונר [להאיר לו]. באה רוח וכבתה את הנר, בא חתול וטרף את התרנגול, ובא אריה וטרף את החמור. אמר רבי עקיבא: "כל דעביד רחמנא לטב עביד". כלילה הגיע גדוד חיילים, וְשָׁכַח אֶת כָּל בְּנֵי הַכֹּפֶר. אם היה לן שם - היו שוכים גם אותו; ואם החמור היה נוער, או התרנגול קורא, או הנר היה דולק - היו מגלים אותו גם בשדה. לכן סיבבה ההשגחה, שלא יתנו לו מקום ללון בכפר, וְשִׁיכְבָה הַנֵּר וְשִׁטְרָפוּ הַתְּרַנְגוּל וְהַחֲמוֹר, כדי להגן עליו¹⁰. אמר על כך רבי עקיבא: וכי לא אמרתי לכם, כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה? (ברכות שם) אז להבין כיצד יש כאן טובה - לא תמיד מבינים מיד. לפעמים מבינים רק לאחר זמן (כמו במקרה של רבי עקיבא), ולפעמים לעולם לא. אבל להאמין שזו טובה - צריך להאמין מיד, ש"כל מה שעושה הקב"ה - הכל לטובה". זהו הבטחון בה'.

סיפר לי פעם יהודי אחד, יליד פולין, שבהיותו ילד לקח אותו אביו ועלה עמו מפולין לארץ ישראל. קרובי משפחתם שנשואו בפולין בכרו ודאגו, מנין ישיג אביו פרנסה בארץ ישראל. הסוף היה, שהאב השיג ב"ה פרנסה בארץ ישראל, וקרובי המשפחה שנשואו בפולין, מפני שפרנסתם היתה מסודרת שם - נשמדו בשואה. ה' יקום דמם. בתחילה נראה היה ששפר עליהם מזלם, שיש להם פרנסה ויכולים להשאיר בפולין, ובסופו של דבר התברר שמוטב היה אילו לא היתה להם פרנסה בפולין, כי אז היו גם הם נוסעים לארץ ישראל או לפחות לאמריקה, והיו ניצולים. אדם לא יודע מה טוב לו ומה לא טוב לו. הקב"ה עושה, ואם הקב"ה עושה - הכל לטובה.

על כל פנים, גם לפי שיטה זו, שבטחון בה' פירושו "הָאָמוֹן שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאיתו יתברך", לא היו צריכים ישראל לשאול "מה נשתה". היו צריכים לבטוח בה' שעושה את הדבר הטוב ביותר עבורם. מותר גם להתפלל, ואף מצוה להתפלל לה' בעת צרה. אבל להקשות קושיות ולהתלונן על הנהגת ה' - אסור¹¹. כי אדם לא יודע הכל,

גם מה שנראה רע - הוא טוב

שיש לנו אב גדול בשמים שרוצה את טובתנו, וגם כשאנינו רואים זאת, ומרגישים שקורים דברים נוראים - אנו צריכים לדעת שכל דעביד רחמנא לטב עביד. זה מה שה' רצה שיהיה, וזהו באמת מה שטוב עבורנו.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

כפי שאמרנו, אדם צריך להשליט את השכל וההגיון על הרגש והרצון. והשכל וההגיון אומרים, שהכל בהשגחה מאת ה', וכל דעביד רחמנא לטב עביד. גם אם קורה משהו לא כל כך נעים, עלינו להתסכל על זה כמו על ילד, שרוצה לפעמים לשחק בחוץ, וההורים מתנגדים. למה הם מתנגדים? לא מרע לב, אלא מפני שטובת הילד דורשת שילך עכשיו לאכול ולישון. הילד רואה את הדרישה כעונש נורא, שמונעים ממנו לשחק בחוץ, אבל ההורים מתכוונים לטובתו, גם אם הוא אינו מבין זאת. אנו צריכים להבין,

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. הקשר בפרשת בשלח: "בְּרֵאשֵׁי מִלְחָמָה" (שמות יג, יז) - "צֵא הַלָּחֶם בַּעֲמֶלֶק" (שם יז, ט). אפשרות נוספת: "בְּרֵאשֵׁי מִלְחָמָה" (שם יג, יז) - "מִלְחָמָה לְה' בַּעֲמֶלֶק" (שם יז, טז). אפשרות נוספת: "כִּי הִשְׁבַּע הַשָּׁבִיעַ" (שם יג, יט) - "כִּי יָדַעְתָּ עַל פִּי יְהוָה" (שם יז, טז), "ידו של הקב"ה הורמה לישבע" (רש"י). אפשרות נוספת: "כִּי הִשְׁבַּע הַשָּׁבִיעַ... פֶּקֶד פֶּקֶד וְכוּ" (שם יג, יט) - "כִּי מָחָה אֶמְחֶה... מִדֶּר דֶּר" (שם יז, יד-טז). לשונות כפולים.
2. אין הכוונה שהיו צריכים לאכול הכל עד גמירא, או לבער ולשרוף את הנותר. רק אם נשאר לו שלא יוכל לאכול, ישליכנו מחוץ לאהל" (אב"ע טז, יט), ולא ישמור אותו בשביל מחר. וכן משמע בספורנו, שעל הפסוק "וַיִּזְתְּרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר... וַיִּקְצַץ עֲלֵהֶם מִשָּׁה" (שמות שם, כ), פירש הספורנו טעם הקצף, "כי אמנם לא קרה זה מפני היותו יותר מכדי שבעם, אבל הותירוהו לכתחלה לנסות". ומשמע, שאם היה נותר מפני שבעם לא היה משה מקפיד על זה, כי לא היו חייבים לאכול הכל, רק שלא יותירו בכוונה בשביל לאכול למחר. [ושיטת הספורנו עוד קלה יותר משיטת האב"ע, שהאב"ע כתב שצריך עכ"פ להשליך את הנותר לחוץ, והספורנו לא הצריך גם את זה, רק שלא יותירו בכוונה כדי לאכול למחר].
3. ומה הוא שיעור ההשתדלות הרצוי והראוי - זהו נידון גדול מאד, ואכמ"ל בזה. [ועי' "מכתב מאליהו" ח"א עמ' 187 ואילך, וח"ד עמ' 29].
4. הקשה האוה"ח הק', "למה יצטרך ה' להערים ח"ו על הדבר, והוא עֲשֵׂה יַעֲשֶׂה כל אשר יחפוץ בלב פרעה לרדוף". ותירץ, שעשה כן כדי שישראל לא יפחדו כ"כ מרדיפת פרעה, שהרי הם עצמם גרמו לו לרדוף (אוה"ח שמות יד, ב). ובמקום אחר כתב, שהטעיה זו נעשתה כדי להעניש את פרעה במידה כנגד מידה. דכיון שתחילת שעבוד מצרים היה ע"י הטעיה שהטעה פרעה את ישראל בפה רך (סוטה יא, ב) - "שִׁמְשָׁכֶם בְּדַבְרִים וּבשִׂכָר, עד שהרגילים לעבודה" (רש"י שם), "ולכך העביד בהן בתחלה בפה רך, כדי שיעשו הלבנים בכל פֶּהֶם, וְלָאֲוֹת כל יכולת שלהם, ולפי מספר שעשו ביום הראשון גזרו עליהם לעשות כל הימים" (שמו"ר ה, יח) - לכן גם היציאה הסופית משעבוד מצרים נעשתה ע"י הטעיה נגדית, שישראל הטעו את פרעה, כדי שירדוף אחריהם ויטבע בים (אוה"ח שמות ג, יח). [ושני תירוצים אלו יש בהם כדי להסביר גם את סיבת הטעיה שהובאה בהערה הקודמת, שהיו הולכים ביום ובלילה].
5. גם הר"ן כתב לגבי כמה דברים (שתכליתם היתה לגרום לפרעה לרדוף אחרי בני ישראל): "וכונת כל אלו הדברים היתה נעלמת מישראל, ואולי גם ממש. ולסיבת כל זה היה ראוי שיספקו ישראל בשליחותו של משה, אף על פי שהאמינו בו בתחילה. והוא שרמזו ואמר: וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם... וַיֵּאֱמִינוּ בָהּ וַיִּבְמְשָׁה עֲבָדָיו" (שמות יד, לא). כלומר, אז הכירו, שכל מה שהיו מופלאים ממנו תחילה ומסתפקים בו, לא היה רק לסבב שמצרים עצמם יכנסו בים" (דרשות הר"ן סוף דרוש י"א).
6. וכתב בעל הטורים בפרשת מסעי: "וַיִּסְעוּ מֵאֶתְנֶם, וַיֵּשְׁבּוּ עַל פִּי הַחַיִּית" (במדבר לג, ז) - ואינו אומר וַיֵּשְׁבוּ [בלשון רבים, כמו שנאמר בשאר המסעות - וַיִּסְעוּ, וַיִּחַנּוּ]; מלמד, שכולם היה להם לב אחד לעשות כן על פי ציווי של משה".
7. וזה היה בדרך נס, שנמצאה להם כמות כזו של חמורים במצרים לשאת את כספם וזהבם של המצרים, ולזכר ענין זה ציורה התורה על פדיון פטר חמור (עי' ספורנו שמות יג, יד).
8. וכן אדם הראשון בגן עדן לא היה מוכרח לאכול ולשתות, "והאכילה היתה לו מתחילה לעונג" בלבד (רמב"ן בראשית ב, יז), ולא כהכרח קיומי.
9. וכן מצינו במון, שהיה "לָחֶם אֲבִירִים" (תהלים עח, כה) - לחם שנבלע באברים (יומא עה, ב), ואינו יוצא מן המעים (רש"י שם) - והגמרא שואלת על כך: אלא מה אני מקיים "וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזַנְךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוֹץ וְחִפְפָתָה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צְאֲנֶךָ"? (דברים כג, יד) ומתרצת: לאחר שסרחו היינו, שנתלוננו ואמרנו: עתיד קָן זה שיתפח במעינו! כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא? אמר הקב"ה: אני אמרתי יהיו כמלאכי השרת, עכשיו אני מטריח אותם שלש פרסאות (יומא שם), לצאת אל מחוץ למחנה לעשות את צרכיהם. הרי שתלונתם גרמה להם לירד ממדרגתם, והקב"ה עבר להנהיגם במדרגה נמוכה יותר, כפי שבקשו, שיצטרכו לנקביהם.
10. לכאורה קשה, למה היה צריך הקב"ה להמית את התרנגול והחמור? היה יכול לעשות שהתרנגול לא יקרא והחמור לא ינער, וכך לא יזקק ר"ע בהפסדו! וי"ל בדרך פשוט, שלעשות שהתרנגול לא יקרא והחמור לא ינער זהו נגד הרגילות הטבעית שלהם, והוא קצת נגד הטבע, ואין דרכו של הקב"ה לעשות נסים שלא כדרך הטבע כ"כ במהרה. אך עי' תירוץ אחר ב"נתיבות עולם" למהר"ל (נתיב אהבת ה' ונתיב הבטחון).
11. הגמרא מביאה מעשה בהלל הזקן, שהיה מהלך בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטחני שאין זה בבית... (ברכות ס, א). והקשה השל"ה הק', מנין היה להלל הבטחון שאין הצוחה מביתו? וכי לא יתכן שתבוא ח"ו צרה לצדיק, או לאחד מבני ביתו? ותירץ השל"ה, שאין הכוונה שהלל אמר מובטחני שאין הצרה מביתי, אלא כונתו היתה לומר מובטחני שאין הצוחה מביתי. כי הצרה - אפשר שתהיה בביתו; אבל הצוחה והצעקה - עליה היה מובטח שלא היתה בביתו, כי הורגלו לקבל הצרות בטוב לבב (של"ה, עשרה מאמרות, מאמר חמישי, אות קע"ד).
12. ולהבדיל בין ישראל לעמים, גם אצל המצרים רואים, איך לא מועיל שום הגיון ושכל ישר כנגד הרצון והיצר. אחרי כל המכות שפגעו בגופם והחריבו את ארצם, שבעה ימים בלבד לאחר מכת בכורות, בעמדם מול הנס הנורא של קריעת ים סוף - "חשבו: אולי הרוח שם הים לחרבה, ולא יד ה' עשתה זאת בעבור ישראל. אע"פ שאין הרוח בוקעת הים לגזרים - לא שמו לבם גם לזאת, ובאו אחריהם, מרוב תאותם להרע להם" (רמב"ן שמות יד, כא). התאוה להרע לישראל מעבירה אותם על דעתם.